

Toomkonverents 3.11.2017

Olev Liivik, Eesti Ajaloomuuseum
Saksa koguduse väljaajamine Toomkirikust 1927. aastal.

1920ndatel lahvatas konflikt, millel oli 3 osapoolt: Saksa Toomkogudus, piiskop/konsistoorium, Eesti Vabariigi valitsus/siseministeerium.

Konflikti sügavamad pingeväljad:

eestlased vs baltisakslased
Uus Eesti eliit vs Vana Balti eliit
eestlastest kiriku juhtkond vs baltisaksa vaimulikud.

Oli Saksa praostkond ehk baltisakslastel oli kiriku sees teatav autonoomia.

Enne 1919. aastat:

Ritter- und Domkirche,
Peterburis oli üle-venemaaline luteri kiriku valitsus, millele ka Toomkirik allus,
Eestimaa kindralsuperintendent oli Toomkiriku ülemõpetaja,
kiriku igapäevane kasutaja saksakeelne kogudus.

Vaidlusküsimused - eelkõige suksessiooni küsimus.

Konsistooriumi seisukoht: Toomkirik on piiskopikirik, EELK on kindralsup. õigusjärglane ja ex officio Toomkiriku ülemõpetaja.

Saksa Toomkoguduse seisukoht: ei ole õigusjärglane, ei ole ülemõpetaja.

Õigusakt: Ajutine koguduste omavalitsuse seadus 1919.

Omandiküsimused

Konsistoorium: Toomkiriku omanikuks oli Eestimaa Rüütelkond. Kirik ja saksa koguduse varad peavad kuuluma EELK konsistooriumile.

Saksa Toomkogudus: kiriku omanik on Toomkiriku kogudus, mitte rüütelkond.

Õigusakt: Seisuste kaotamise seadus 1920.

Konflikt hakkas kujunema ja arenema peale Vabadussõda. 1921-1923 oli konflikt kiriku-sisene. Enne 1923. aastat riik ei soovinud sekkuda. Võimul olid vasakpoolsed. 1923 oli referendum koolide usuõpetuse teemal ja uued Riigikogu valimised.

6.02.1925 andis Siseministeerium korralduse Toomkiriku kinnis- ja vallasvara üle võtta. See oli napilt enne Kulturomavalitsuse seaduse rakendumist.
Baltisakslased pöördusid Riigikohtusse.
Kogudus oli lõpuks valmis kinnisvara ära andma ja piiskopi õpetajaks võtma, aga vallasvara soovis endale jätta. Nt vapp-epitaafid jms.

Riigikohus otsustas Siseministeeriumi kasuks.
Konsistoorium üritas siis veel kompromissi leida, et kogudus saaks kirikusse jääda. Aga Siseministeerium ei olnud kompromissialdis.
Kui kogudus pidi 19.02.1927 varad lõpuks üle andma, siis neid ei olnud kohal ja kiriku ukсед tuli lahti murda "kangi ja muukrauaga". 4-5 inimest olid ülevõtmise juures. See polnud mingi meeletu ristikäik.

Eestikeelne kogudus moodustati 1927. aasta lõpuks.
Aga kogudusel oli väga vähe liikmeid, ca 50. Eestlased ei tahtnud endisesse aadlikirikusse tulla.

Saksa kogudus kolis Niguliste kirikusse ja jäi sinna kuni 1939. aastani.

Toomkiriku ülevõtmine oli riiklik akt. Baltisakslaste juriidilised argumendid olid head, riigi omad kaheldavad.

Konflikt ei kahjustanud Eesti rahvusvahelist mainet. Välisriikide reaktsioon jäi tagasihoidlikuks. Baltisakslaste kaebustele ei pööratud eriti tähelepanu, kuna nad niigi kaebasid kogu aeg Rahvasteliidule ja teistele. Nendest oldi tüdinud.

Sõdadevahelises Euroopas oli rahvusvähemuste kiriku-, kultuuri- ja haridusellu sekkumine pidev. Lätlased võtsid Riia Toomkiriku üle 1931. aastal. Lätlased ikka võtavad meist eeskujuna..))

Konfliktil ei olnud kehtvat mõju eesti ja baltisaksa suhetele. Läbisaamine oli niigi keeruline.

Toomkiriku muutumine piiskopi kirikuks mõjus positiivselt kirikupea kuvandile.

Valitsuse tegutsemine tugevdas eestlaste silmis riigivõimu autoriteeti.

Toomkiriku ülevõtmisel sakslastelt oli sümboolne tähendus Toompea kui endise saksa võimukantsi muutumisel eestlaste omaks.

Tänapäevaks on baltisakslased Toomkiriku tüli ammugi unustanud. See pole sügavaid jälgi jätnud. Baltisakslaste jaoks on olulised aastad 1919, 1925 ja 1939, samuti 1905.

Toomkiriku Saksa kogudus oli enne 1927 väike - ainult paarsada inimest. Paljud Eesti kogudused olid samas ülerahvastatud. Selle argumendi tõid Eesti diplomaadid ka rahvusvahelisel areenil välja.

Piiskop soovis kirikut põhjalikumalt ümber kujundada, aga Muinsuskaitse sekkus. Saksa kogudus oli lasknud kiriku enne ülevõtmist muinsuskaitse alla võtta.

Sulev Mäeväli

Toomkogudus 17. sajandil

1561 - reformatsioon Toompeal. Täpsem info sellele eelnenud aja kohta on lünklik, kuna arhiivid on hävinud. Suur osa Eestit puudutavat materjali põles 16. sajandi lõpus Rootsi kuninglikus arhiivis Stockholmis.

Kirikul olid rahalised probleemid. Näiteks 1620ndatel sadas katus läbi. Toompea elanikud paikasid seda laudadega. Oli väike rootslaste kogudus ja asi käis alla.

Mitmed baltisakslased läksid Pühavaimu kogudusse üle.

17. sajandi teisel poolel läks elu paremaks. Kirik hakkas tagasi nõudma vara (sh kinnisvara), mis oli varasematel aegadel kuidagi teistesse kättesse sattunud.

Kiriku jaoks olid matused väga oluliseks sissetulekuallikaks.

Näiteks oli kombeks tikkida hõbedased tähed kirstu katvale tekile vms, selle hõbeda sai kogudus endale. Samuti toodi kirikusse hobune, mille kogudus sai hiljem maha müüa.

Maksti loomulikult kellade löömise, võimalikult paljude vaimulike kohaletulemise jms eest. Iga liigutus maksis!

17. sajandi lõpuks suudeti matuseprotsessioonidest lahti saada, mis üleliia uhkeks olid paisunud.

Rüütelkond hakkas siin tegutsema umbes 1740ndatel ilmselt.

Christian Ackermann - Tallinna Pheidias, ülbe ja andekas

Tiina-Mall Kreem ja Hilikka Hiip

Oli Elert Thiele sell, elas nende majas, abiellus peale ET surma tolle lesega. Umbes 5(!) kuu pärast sündis nende ühine laps. Ühiskonnas tekitas see palju kära. Moraaliküsimus.

Tsunftiga ta ei liitunud. See oli väga ebatraditsiooniline. Raad pidi lõpuks tsunfti (tislerte amet) ja CA vaidlust lahendama.

CA oli esimene, kes murdis end tsunftitraditsioonist välja. Tõepoolest, tema tööd paistavad silma. Kujutatud pühakute emotsioonid tulevad välja. Ka siis, kui kuju on kaugel vaatajast või kõrgel, siis need paistavad hästi välja. Nt tegi ta Toomkiriku altari Peetruse käe koos võtmega suurema, et see ikka silma paistaks.

Ka järgnevatel ajastutel on tema skulptuuride stiil ja proportsioon olnud sobivad. Ainult osad skulptuurid värviti üle, et need meenutaks marmorit.

CA kolis Toompeale. Tal oli seal maja, töökoda, sellid. Samuti hea juurdepääs aadlikele, kes tellisid temalt nii vapp-epitaafe kui ka nt kantsleid, altareid jms maakirikutesse.

1686 valmis Toomkiriku kantsel. Ainult 2 aastat peale tulekahju!

1694-96 valmis Toomkiriku altarisein, mis on tema kõige olulisem töö.

CA ilmselt suri katku. Kogu tema perekond katku ei surnud. Üks poegadest oli Rootsi sõjaväes.

Temaga tuli Eestisse vaba skulptuurikunst.

Ernst Wilhelm Londicer oli Toomkiriku altarimaali autor. Tema ka kuldas ja värvis skulptuurid.

Londicerist sai Rüütelkonna portretist. Ta oli ka Mustpeade vennaskonna liige.

Kui CA oli esimene vaba skulptor, siis Londicer oli esimene vaba maalikunstnik.

CA kasutas pärnapuitu.

Rootsi Mihkli kiriku baptisteerium ei ole CA töö. See selgus käesoleva projekti käigus.

Projekti käigus on olnud väga oluline minna Tallinnast välja ja rääkida kogudustele ja kogukondadele tema pärandist.

Tiina-Mall Kreem kirjutas 15 aastat tagasi magistritöö Ackermannist. Aga siis olid uurimismeetodid teised. Nt Toomkiriku altariseina sai vaadelda teatribinokliga..))

Tänapäeval on tehnilised vahendid oluliselt edasi arenenud.

Kõikidele skulptuuridele tehakse värvikihianalüüs. Tartu Ülikoolis analüüsitakse võetud proove keemikute poolt.

Samuti on võimalik fotografeerida erinevatel lainepikkustel.

Röntgen annab palju informatsiooni selle kohta, kuidas skulptuurid on tehtud.

Koostöö EMTAga. Nemad tulevad oma portatiivse aparatuuriga kohale.

Väiksemate kunstiteostega käivad kunstiajaloolased haiglates röntgenpilte tegemas.

CA on oma skulptuurid pannud kokku väikesematest osadest, nii-öelda liimpuidust.

Suured sepanaelad on ka kõikides tema töödes tugevduseks sees. Nende peal on puupunnid, väljast seega midagi ei näe.

On võimalik, et tema tõi selle meetodi siia.

CA tegutses 30 aastat. Tema käekiri muidugi muutus selle aja jooksul. Nt kujutas ta samu pühakuid järjest vanemana, nii nagu ta ise oli vananenud.

Projekti eesmärgiks on 3D kujutistele lisada ka algne värvigamma.

www.ackermann.ee - praegu on seal blogi, varsti tulevad ka 3D pildid.

Eesmärk on integreerida projekti paljusid erinevaid valdkondi.

Fotograafid väga armastavad altaritellingut. Peeter Lauritsa tööd on praegu väljas Toomkiriku tornis.

Toomkiriku altariseina skulptuuride värv vajab kinnitamist, seetõttu jäid ka tellingud kauemaks üles.

Evangelist Johannese pool nägu puhastati uutest värvikihtidest.

Ühes kirikus oli säilinud üks putopea originaalvärv, kuna see jäi millegi taha.

Originaalis on värvid erksad, rõõmsad. Näod on helged. Barokkaeg ikkagi!

2-3 päeva jooksul saadakse objektile töötades vajalik info kätte.

Kunstiajaloolased, EMTA, 3D- mudeldajad jt kõik koostöös.

Tallinnast väljas alustati Martnalt, kuna seal on altarisein hästi terviklikult säilinud. Edasi liiguti Karuse kirikusse.

Paar nädalat tagasi käidi Türi kirikus. See oli 13. reedel. Üks tüdruk, kes abis oli, leidis kuskilt kõrgelt suitsupaki, kus sees oli kiri: "Inimene, kes sa selle leiad, sured järgmisel päeval." Dateering oli 1920ndatest. Eriti tobe nali!

Toomkiriku altarisein on 2 korda ümber ehitatud.

1860ndatel Hippiuse ümberehitus. Sellest ajast on 2 alumist korrust.

Kuldne päike on ilmselt pärit 18. sajandist, sest see ei sobi kokku barokiga, ega ka Hippiusega.

Konspekteris Liina Steinberg